

4. et-Taarruf li-Mezhebi Ehli't-Tasavvuf

a.Eserin Müellifi

Müellifi, kısaca Kelâbâzî diye bilinen bu zatın esas adı, *Ebû Bekir Muhammed bin İshak el-Kelâbâzî*'dir. Kelâbâzî, bugün Özbekistan sınırları içinde yer alan Maverâünnehr bölgesinin önemli şehirlerinden Buhara'nın Kelâbâz mahallesinde doğduğu için buraya nisbetle Kelâbâzî diye anılmıştır. Doğum tarihi olarak 323/935 verilmiş ve yetmiş beş yıl yaşadığı kaydedilmiştir. Aynı zaman da bir fakih olan Kelâbâzî, tasavvuf ilmini Hallâc'ın müridlerinden Fâris bin İsâ'dan almıştır. Kelâbâzî, aynı zamanda bir hanefî fakihidir. Eseri, tarz olarak İmam-ı A'zam'ın *Fıkhul-Ekber*'ine benzemektedir. Bu eserin yanında hadislerin tasavvufî yorumunu içeren *Bahrul-Fevâid fî Meâni'l-Asâr* isimli bir eseri de vardır. Son derece velûd bir ilmî ve tasavvufî hayattan sonra 380/990'da Buharâ'da vefat etmiştir (Aşkar, 78-79).

b. Eserin Tanıtımı

Kelâbâzî'nin *Taarruf*'unun esas adı, *et-Taarruf li Mezhebi Ehli't-Tasavvuf* olup, Arapça te'lif edilmiş eserler arasında tasavvuf tarihi açısından önemli bir kaynak olma özelliğine sahiptir (Kelabâzî, 1992/1412). Bu ese-

rin, Müstemlî (ö.434/1042), Herevî (ö.481/1089), Kadı Alaaddin Konevî (ö. 729/1328) tarafından şerhleri yapılmıştır. Bunların en geniş, dört cild halinde Ebû İbrahim İsmâil bin Muhammed Müstemlî'nin yazdığı Farsça şerhdir (Müstemlî, 1363 ş.). Bu şerhe, eserin takdim ve tashihini yapan Muhammed Rûşen'in eklediği bir ciltlik notlarla, tamamı beş cilt halindedir. *Taarruf* Arthur Jeffry Arberry tarafından, *The Doctrine of Sûfism* adıyla İngilizceye çevrilmiş ve yayımlanmıştır (Arberry, 1935). Yine Muhammed Cevat Şerîat tarafından Farsça'ya (Kelabâzî, 1371 ş., 495 s.), Süleyman Uludağ tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir (Uludağ, 1979, 325 s.).

Taarrufta anlatılan tasavvuf anlayışı, tasavvuf tarihi bakımından dikkate değerdir. Bir taraftan İbâhiyeci ve Hulûlcu gibi şerâat dışı tasavvuf cereyanlarının faaliyetlerinin yoğunlaştığı, diğer taraftan tasavvufun kökten red ve inkar edildiği bir dönemde yaşayan Kelâbâzî, gerçek sûfleri överek, sûfî geçinenleri yererek eserine başlar. Kendisi bu durumu şöyle tasvir eder: "*Nihayet manâ gitti, isim kaldı. Hakikat kayboldu, şekil kaldı. Sonuç olarak Hakikatı aramak bir süs, onu tasdik etmek bir zinet haline geldi. Tasavvuftan anlamayanlar sûflik iddia eder oldular. Tasavvufu kabul ettiklerini dilleri ile ikrar edenler, halleri ve tavırlarıyla inkar eder oldular.*" Gerçekten tasavvufun ilk dönemlerinde son derece sağlam ve sağlıklı olmasında bu tür otokritiklerin büyük rolü olduğu kanaatindeyiz.

Kelabâzî, Taarruf'un önsözünde yaşadığı dönemle ilgili bir değerlendirme yapar, gözlem ve tespitlerini aktarır. Yaptığı bu tespitler onu Taarruf'u yazmaya sevkeden en önemli etkidir. Ona göre bu dönemde tasavvufa rağbet azalmış, tasavvufun hakikati ve özü yitirilmiş, manası yok olmuş, ismi kalmıştır. Şekilcilik öne çıkarılmış ve o yaşanan bir hayat tarzı olmaktan ziyade hakkında sorular sorulan, cevaplar verilen, kitap ve risâleler yazılan ve bunlarla sınırlı sayılan bir disiplin haline dönüştürülmüştür. Bu alanda ehil olan gerçek sûfler köşelerine çekilmiş, cahiller bilginlerin yerine geçmiş, sözleriyle bu hareketi savunanlar, davranışlarıyla, yaptıklarıyla onu yalanlar olmuşlardır. Özellikle bu alanda itikadî bir takım sorunların da yaşandığı görüşünde olan Kelabâzî, bu konuda doğruları ortaya koymak, gerçek tasavvufu anlatmak, yanlış anlamayı önlemek, sûflerin üzerinde oluşan şüpheleri izale etmek, kuşkuları dağıtmak için bu yola girmek isteyenlere rehberlik etmek amacıyla bu eserini kaleme almıştır. O, bu çalışmayla sûfî düşünce ile Sünnî akîdeler arasında olması gereken yaklaşmanın ve bütünlüğün teminine çalışanlar arasında yer almıştır (Yetik, 2010, 94).

Taarruf, tasavvuf tarihinde tasavvufun ana konuları hakkında en sistematik bilgi veren ilk eserdir diyebiliriz. Öyle ki zamanla bu meşhur eser hakkında, "*Taarruf olmasaydı, tasavvuf bilinemezdi*" gibi yaygın bir deyiş ve kanaat oluşmuştur. Ayrıca Kelâbâzî tenkitlerde ölçülü olmayı bilen ve aşırılıklardan sakınan, dengeyi bulmuş bir müelliftir. Ehl-i sünnet akidesini ve buna dayalı tasavvuf anlayışını savunmak amacı ile yazmış oldu-

ğu bu eserde, kullandığı delillerin sağlamlığı ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte eserin başındaki konulara bakıldığı zaman, bir kelâm kitabı izlenimi vermektedir. Çünkü eseri yazdığı asırlar, kelimî konuların yoğun olarak tartışıldığı dönemlerdir (Uludağ, 2002, 192).

Eserin muhteviyatına gelince, eser yetmiş beş bölümden meydana gelmektedir. Önsözünde eserin te'lif sebebi anlatılırken tasavvuf alanı ile ilgili özeleştirici yapılır. Birinci bölümde, sûfî kelimesinin kökeni üzerinde durulur. Bu bölümde tasavvuf kavramının etimolojisiyle ilgili değerli bilgiler yer alır. İki, üç ve dördüncü bölümde bazı sûfilerin sadece isimleri zikredilir. Bu üç bölümde adı zikredilen sûfî sayısı yetmiş ikidir. Beşinci bölümden otuzuncu bölüme kadar, İslâm akaidinin temel meselelerinden Allah'ın sıfatları, rü'yet, kader, şefaet, teklif, ruh, melek, peygamber, kerâmet-mucize, iman gibi konularda geniş bilgiler verilir. Bu bölümlerde, sûfî öğretileriyle, Fıkh-ı Ekber'deki akâid ve kelâm konuları arasındaki uyum adeta ispat edilmiş ve tasavvufun ehl-i sünnet inancı sınırları içinde olduğu mesajı verilmeye çalışılmıştır. Bu konular, o dönemde kaleme alınan akâid kitaplarında ele alınan konularla paralellik arz etmektedir (Aşkar, 80).

Otuzuncu bölümle birlikte konular yeni bir yöne çevrilir, haller ve tevbe, zühd, sabır, fakr, tevazu, havf, takva, ihlas, şükür, tevekkül, rıza gibi makamlar elli ikinci bölüme kadar devam eder. Bundan sonra Kelâbâzî, tasavvuf ıstılahları ile ilgili kavramları ele alır ve sona kadar böylece devam ettirir. Elli ikinci bölümden son bölüm olan yetmiş beşe kadar şu kavramlar ele alınır: Tecrid, vecd, galebe, sekr-sahv, şuhud-gaybet, cemfark, tecellî, fenâ-bekâ, marifet, tevhid, ârif, mürid, murad, mücâhede, halkla konuşma, verâ, latîfe ve hâtif'le uyarılma, firâset, havâtır, rüya, gayretullah, tahammül, ölüm, haller, semâ (Aşkar, 80-81).

Eser tasavvuf alanıyla yakından ilgilenen batılı araştırmacıların oldukça dikkatini çekmiş ve şu değerlendirmeleri yapmışlardır. Bunlardan Anemarie Schimmel, kitapta genelde bir hanefî fakihinin kuru anlatımlarının yer aldığını, ancak tasavvufun başlangıcı için önemli bilgiler içerdiğini söyler (Schimmel, 1982). Arberry ise, IV. hicrî asrın sonuna doğru yazılmış, kısa, fakat daha önceki telif edilen benzerlerinden daha otantik bir çalışma olduğunu vurgular (Arberry, 1942).

Görüldüğü gibi, Kelâbâzî'nin bu eseri, birçok tasavvuf kavramını en net sınırlarla anlatan zengin bir terimler sözlüğü görünümündedir. Kelâbâzî'nin, sıhhatine güvenmediği rivayetleri eserine almadığı ve eserini özlü bir şekilde meydana getirdiği anlaşılmaktadır. Tasavvuf araştırmacılarının bu eserden de ilmî açıdan rahatlıkla yararlanabileceklerini söyleyebiliriz.